

DIDAKTIKA LITERÁRNÍ VÝCHOVY
(TEORIE LITERÁRNÍ VÝCHOVY
APLIKOVANÁ NA PODMÍNKY
VÝCHOVNÉHO PŮSOBENÍ
V MATEŘSKÉ ŠKOLE)

Jitka Zítková

PODZIM 2020

Didaktika literární výchovy

- Didaktika speciální – oborová.
- Ideální představa podoby výchovy (před)čtenáře, příjemce uměleckého literárního textu.
- Uplatňují se didaktické postupy a zákonitosti s platností obecnou, specifika jsou daná především estetickovýchovnou povahou výchovného působení, s níž souvisí poměr emocionální a racionální, recepční a tvořivé složky v LV uplatňované.
- Povaha základního předmětu LV – umělecké literatury – je fiktivní – je to pohled na skutečnost modifikovaný autorskou osobností (subjektem). Práce s literaturou (způsoby jejího poznávání) tedy bude jiná než s objektivně danými prvky reality.

Teorie LV pracuje s vlastní terminologií:

- Základní didaktické kategorie: cíle, obsah, metody
- Pojmy obecné (naddisciplinární): výchovný a vzdělávací proces, motivace, podnětnost, integrovaný přístup, výukové metody, formy organizace činností, individuální přístup, tvořivost atd.
- Pojmy specifické (související s povahou LV): literárněvýchovný proces, umělecký text (x neumělecký), recepce a recipient, literární komunikace, estetický zážitek, interpretace, didaktická interpretace, metody poznávání literatury atd.
  - + další terminologie literárně teoretická (v MŠ elementární – základní žánry a umělecké prostředky a postupy) a literárněhistorická (v MŠ opět omezená na nejzákladnější informace vytvářející povědomí literárněhistorického kontextu díla)

Cíle a obsah literární výchovy

- Cíle i obsah můžeme vymežit jak obecně (nadčasově), tak v souladu s platným kurikulem. Základní cíle a obsah jsou neměnné, s proměnami kurikula se ale může mírně proměňovat jejich konkretizovaná podoba a kontext celkového výchovného působení.

Nejobecnější formulace cíle LV:

- A/ Cílem LV je utváření schopnosti kultivovaného přijímání (recepce) literárního textu (především uměleckého), spolu s dalšími aspekty, které s tímto procesem souvisejí – rozvoj myšlení a představivosti, citlivosti pro jazykové zvláštnosti, komunikačních (vyjadřovacích) dovedností, tvořivosti slovesné i neslovesné, získávání základních poznatků o slovesné umělecké tvorbě apod.

- B/ Cílem LV je rozvíjení literární gramotnosti jako součásti gramotnosti kulturní.
  - Literární gramotnost – schopnost poučené recepce slovesného umění.
  - Předpokladem utváření počáteční literární gramotnosti u dítěte MŠ je schopnost zážitkového naslouchání, věcné porozumění čtenému (soustředění pozornosti, přiměřená slovní zásoba).
  - Kulturní gramotnost – schopnost participovat na užívání prvků dané kultury, adaptace na příslušný „kulturní prostor“.
- Úroveň osvojovaných dovedností (poznatků) koresponduje s úrovní osobnostního rozvoje dítěte – věkovými a individuálními zvláštnostmi.

Nejobecnější vymezení obsahu LV:

- Základní složka obsahu: proces recepce uměleckého textu a jeho usměrňování, proces řízené literární komunikace.
- Další složky obsahu LV působení: nejelementárnější poznatky literárně teoretické (např. rozlišení pohádky a reálného vyprávění, básničky a prózy) a literárněhistorické („existence autora“, dobový kontext).

Několik poznámek k základnímu obsahu LV - textu

Povaha uměleckého textu

- Text (dílo) – chápáno jako „znak“ určený k dešifrování jako celek i ve všech svých složkách (literárněvědné východisko strukturalistické – pojmy „znak“, „struktura“, „autorský záměr“, prvky a jejich vzájemné vztahy, „funkce“; zdůraznění významu jazykové roviny text, způsobu jazykového vyjádření).
- Text (dílo) – chápáno jako „fikční svět“ umožňující překračování hranic autorského záměru směrem k modifikacím, doplňování, rozšiřování fiktivního světa díla (literárněvědné východisko – kořenicí také ve strukturalistickém uvažování – teorie možných /fikčních/ světů, receptivní estetika; zdůraznění tematické roviny textu).

- Tyto dva poněkud odlišné pohledy na povahu a podstatu literárního textu se odrážejí ve dvojnásobném možném interpretačním a také didaktickém přístupu k literatuře:
  - Přístupu přísněji respektujícím autorskou osobnost a její záměr v díle obsažený (hledáme smysl textu, myšlenku a způsob jejího vyjádření při respektování hranic /myšlenkových, tematických, jazykových/ daných podobou jedinečného textu autorem vytvořeného).
  - Přístupu volnějším, umožňujícím překračování hranic vymezených autorským textem, dávajícím větší prostor recipientově osobnosti a uplatnění jeho vlastní tvořivosti. Zároveň je však třeba respektovat základní smysl a myšlenkový i formální rámec díla (nelze připustit dezinterpretaci).

Několik poznámek k vymezení pojmu literární komunikace

Proces literární komunikace

- Proces vzniku a příjmu (recepce) textu:

autor → text → příjemce (čtenář, recipient)

kódování   dekodování

Literární tradice – soubor existujících literárních děl

Realita – skutečnost obklopující a ovlivňující autora i příjemce

Fáze procesu literární komunikace

- Roviny (složky) komunikace příjemce s textem (zprostředkovaně autorem):
  - 1. percepce
    - auditivní (v MŠ výjimečně vizuální) vnímání textu, jeho zvukových, resp. grafických zvláštností
  - 2. apercepce
    - vytváření si vlastních vnitřních představ na základě impulzů tematické výstavby textu (postavy, místo děje, jednání postav apod.) /“vnitřní film“/
  - 3. interpretace
    - nalézání hlubších (skrytějších) významů textu nebo jeho složek
  - 4. konkretizace
    - propojení, střetnutí významů textu s životem, životní situací příjemce

○ Vývojové fáze dětské recepce:

• Fragmentární (do zhruba 9 let)

- Vnímání syntetické, bez analýzy, ulpívání na detailech, vztahování jevů k vlastní osobě (silně emocionální projekce), zájem o zvukově formální rysy slovesnosti, myšlení zpravidla nepřekonává fantazii.
- Oblíbené žánry: pohádka, příběhy o malých dětech, poezie s rysy lidové slovesnosti.

• Narativní (9 – 10/11)

- Zaměření na obsah, sledování příběhu, často reálné chápání literatury, hledání vzorů (potřeba identifikace), racionálnější pohled na svět.

• Integrační

- Adekvátní vnímání obsahu i formálních rysů textu, chápání fiktivnosti literatury jako výtvoru autorského subjektu, emocionální prožitek doplněný přiměřenou racionální analýzou.

- Možnosti kultivace vnímání literatury ve všech vývojových fázích (role prostředníka, učitele), tzv. „knihy dopředu“.

- Řízení komunikace dítěte s textem jako součásti literárněvýchovného působení probíhá za pomoci metod didaktické interpretace, metod poznávání literatury (o těchto metodách bude pojednáno podrobně později).
- Výsledkem procesu literární komunikace (řízené, ale i neřízené) jsou estetické zážitky (prožitky), jejichž hromaděním se vytváří estetická zkušenost, která je předpokladem pro (v počátcích zcela jednoduchou a intuitivní) schopnost estetického hodnocení a vzniku estetických soudů.

Cíle a obsah výchovy předškoláre v MS v koncepci platného kurikula:

- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (VÚP Praha, 2004)
- Obecně: doplňování výchovy rodinné, poskytování dostatečných podnětů pro aktivní rozvoj osobnosti dítěte, vytváření předpokladů pro další vzdělávání na bázi individuálního přístupu, vytváření základů klíčových kompetencí, činnostní povaha výuky – učení prožitkové, situační, spontánní (sociální učení nápodobou), kooperativní, hra
- Vzdělávací nabídka (obsah) → motivace (individuální volba)
- Integrovaný přístup – vzdělávací obsah v přirozených souvislostech (realizace integrovaných bloků)
- „Mohou být (a měly by být) ... využívány metody a prostředky „klasických“ specifických didaktik jednotlivých oborů výchovně vzdělávacích činností.“ (s.9)

- Cíle stanoveny jako záměry a výstupy na úrovni obecné (rámcové cíle a klíčové kompetence) a oblastní. Literatura jako specifický obraz životní reality může vstupovat do naplňování cílů na obou úrovních – může plnit funkci poznávací, relaxační (zábavnou), motivační, musí však vždy – alespoň zcela dílčím způsobem – naplňovat i funkci estetickou (v této roli je umělecký text nenahraditelný žádným jiným výchovně vzdělávacím obsahem).

Literární výchova a rámcové cíle a klíčové kompetence

- Rámcové cíle:
  - Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
  - Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost
  - Získání osobnostní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí
    - ?! K úvaze: Jakými různými způsoby může literatura napomáhat naplňování těchto cílů?
- Klíčové kompetence:
  - 1. kompetence k učení (vztah k LV např.: dítě ... má elementární poznatky o světě lidí, klade otázky a hledá na ně odpovědi, chce porozumět věcem, jevům a dějům ...)
  - 2. kompetence k řešení problémů (vztah k LV např.: dítě ... řeší problémy, na které stačí, problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti ...)

- 3. kompetence komunikativní (vztah k LV např.: dítě ... hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, dokáže se vyjadřovat různými prostředky /řečové, výtvarné .../, rozlišuje některé symboly, ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní, rozšiřuje svou slovní zásobu, dovede využít informativní a komunikativní prostředky /knížky, encyklopedie ../)
- 4. kompetence sociální a personální (vztah k LV např.: dítě ... napodobuje modely prosociálního chování a mezilidských vztahů ...)
- 5. kompetence činnostní a občanské (vztah k LV např.: dítě ... má základní představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami ...)

Literární výchova a vzdělávací oblasti

(vzdělávací nabídka a očekávané výstupy)

○ 1. Dítě a jeho tělo

- Vztah k LV např.: pohybové dovednosti (lidová slovesnost, říkanky, písně).

○ 2. Dítě a jeho psychika

- JAZYK A ŘEČ (vztah k LV např.: rozvoj receptivních dovedností – naslouchání, diváctví; produkční činnosti – vyprávění, recitace, dramatizace; prohlížení a „čtení“ knížek, grafická nápodoba tvarů písmen; sledování děje, zachycení hlavní myšlenky příběhu, vyprávění příběhu; učení se novým slovům, vymýšlení synonym, antonym, homonym, chápání slovního vtipu, vytvoření jednoduchého rýmu atd.)
- POZNÁVACÍ SCHOPNOSTI, PŘEDSTAVIVOST, FANTAZIE (vztah k LV např.: tvořivost, elementární poznatky o znakových systémech, základy práce s informacemi, hra atd.)
- SEBEPOJETÍ, CITY, VŮLE (vztah k LV např.: kultivace estetického vnímání, cítění a prožívání, obohacování citového života sledováním pohádek, příběhů atd.)

- 3. Dítě a ten druhý
  - Vztah k LV např.: etický obsah a poučení v četbě, vytváření prosociálních postojů.
- 4. Dítě a společnost
  - Vztah k LV např.: vytváření pozitivního vztahu k umění a kultuře, rozvoj estetického vkusu, jiné kultury, morální hodnoty, tvůrčí literární činnost, návštěvy kulturních míst atd.
- 5. Dítě a svět
  - Vztah k LV např.: práce s literárními texty (životní prostředí v literatuře, modelovost situací).

Typy literárněvýchovného působení v MŠ:

- Předčítání knih (příběhů) bez navazujících činností (za odměnu, před spaním...).
- Předčítání jako motivace k jiným než literárněvýchovným aktivitám.

↑
setkávání s literárním textem

- Informace o knížkách – ukázky, listování, elementární informace o autorech, obsahu. ↑

setkávání s knihou, literaturou

- Recitace, dramatizace, jednoduché činnosti s jazykovým materiálem.

↑
tvůřivé setkávání se slovesností

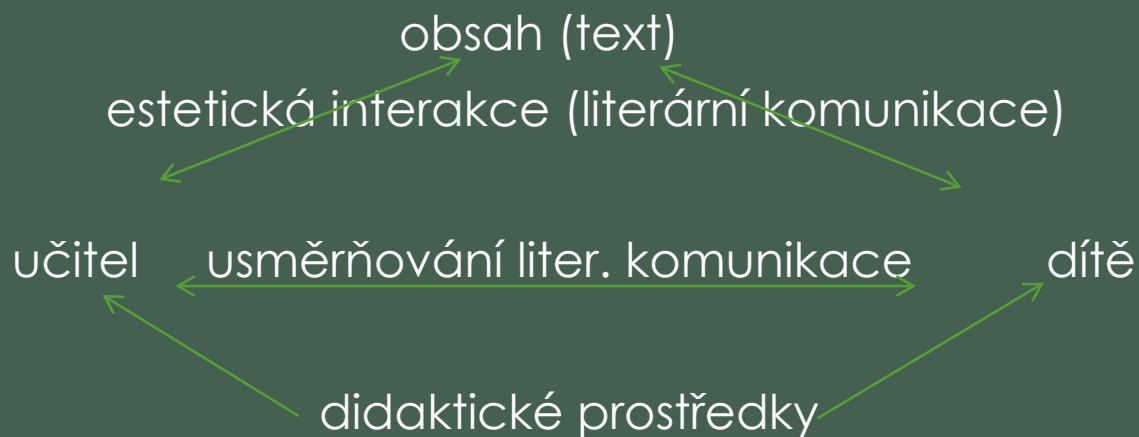
- Rozhovory o „čtenářství“ dětí v rodině, znalostech dětských knih, postav, pohádek .... o diváctví dětí (adaptace literárních textů...).
- A podobně ...
- Kultivace procesu recepce uměleckého textu, práce s literárním textem jako estetickým objektem.

ZÁKLADY interpretačního uvažování

Literárněvýchovný proces

- Složky procesu literárněvýchovného působení:

Další faktory: vnitřní, vnější; subjektivní, objektivní

Učitel = tzv. kontaktní čtenář, prostředník mezi dítětem a textem ve smyslu čtenářství (předčítání – poslech) i charakteru recepce (porozumění základnímu smyslu i dílčím uměleckým prostředkům)

Dítě = předpokládaný recipient (intencionalita textu)

- Estetická interakce – každý vztah mezi recipientem (zde učitelem i dítětem) a uměleckým textem v procesu literární komunikace.
- Usměrnování literární komunikace (recepce) dítěte s textem probíhá za pomoci metod didaktické interpretace.
- Didaktické prostředky – různé prostředky materiální povahy užívané k podpoře literárněvýchovného působení (příručky, učebnice, metodické materiály, audiovizuální technika).

- Fáze procesu literárněvýchovného působení:
  - Úplný přehled fází literárněvýchovné práce s textem, v této úplnosti se realizuje zejména při práci vytvářející základy interpretačního uvažování, u jiných typů LV působení se realizují pouze fáze (činnosti) některé.
- Fáze motivační
- Seznámení s novým textem
- Orientační rozhovor
- Fáze interpretační (didaktická interpretace)
- Fáze následných literárně-estetických činností
- Činnosti dítěte mohou mít charakter poslechový, spojený s věcným chápáním čteného, zapamatováním obsahu, charakter reprodukcčně-tvořivý (plnění úkolů vycházejících z textu) i charakter racionálně problémový (ve vztahu k specifickým rysům uměleckého textu).

Příprava učitele na literarnevychovné působení - složky přípravy

○ LITERÁRNĚVĚDNÁ

- Výběr textu (originální – převyprávění, kritéria výběru /praktická účelovost, literární kvalita/), informace
- Vlastní interpretace textu (interpretace KOMPLEXNÍ) → nalezení „interpretačních možností“ textu (impulzů pro interpretaci DIDAKTICKOU)
- **Co je komplexní interpretace:**
- Úplný výklad, celkový interpretační popis textu všímající si všech jeho strukturních složek – obsahových i formálních (viz dále).
- J. Hrabák: Jde o racionální vyložení, proč text na čtenáře působí a jakými prostředky toho dosahuje. („O čem je“ a jak „je udělán“.)
- Roli hraje chápání textu jako „znaku“ X „fikčního světa“ (viz výše)
- V MŠ je náročnost procesu komplexní interpretace omezena intencionalitou textů pro malé čtenáře, přesto nelze specifické – zejména formální – rysy textu opomíjet.

○ Složky epického textu:

- Smysl, autorský záměr
- Tematická výstavba:

- Děj/ události

- Postavy

- Časoprostor

- Vypravěč

- Fikční adresát
(+kompozice↓)

} interakcí vzniká příběh

} prostředky způsobu tlumočení příběhu (narace)

• Kompoziční výstavba:

- Vnější (architektonika)

- Vnitřní

- Kompoziční postupy (např. chronologický, retrospektivní, paralelní, řetězový, rámcový)

- Kompoziční principy (např. symetrie, repetice, kontrast, gradace, číselná kompozice)

- Jazyková výstavba (rovina grafická, fonologická, lexikální, syntaktická)
- Genologická (žánrová) charakteristika
- /Literárněhistorický kontext/

- Složky lyrického textu:
  - Smysl, autorský záměr
  - Tematická výstavba (tvořena motivy a jejich seskupeními)
    - .....
    - Lyrický subjekt
    - /apostrofa/
  - Kompoziční výstavba
    - Vnější
    - Vnitřní
      - Kompoziční principy (viz epika)
  - Jazyková výstavba (rytmus, rým, obraznost, ...)
  - /Genologická charakteristika/
  - /Literárněhistorický kontext/

Interpretační uvažování:

- Prožitek textu (elementární hodnotící stanovisko – líbí/nelíbí) a nalezení základního smyslu, sdělení textu. (= *interpretační makroproces*)

- Proč na mne text určitým způsobem zapůsobil? – Jakých prostředků autor při jeho tvorbě užil (uvažujeme nad všemi složkami textu – viz výše)? Jaké funkce v textu tyto prostředky plní? (= *interpretační mikroproces*)

- Poučenější, kvalitnější hodnotící stanovisko k textu.

- PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ
  - Adekvátnost věku dětí (vývoj psychiky, individuální zvláštnosti, věkové složení třídy)
  - Cíl a smysl činností pro dítě (jaké poznatky, jaký způsob přemýšlení nad textem chceme u dětí rozvíjet, jaké prožitky, postoje, hodnoty)
- METODICKÁ
  - Stanovení konkrétních cílů činnosti, metodického postupu a organizace práce (včetně variant, diferenciací úkolů apod.)

Metody literárněvýchovné práce s literaturou

- Metoda = způsob záměrného uspořádání činností učitele a dětí, které směřují ke stanoveným cílům.
- Prostřednictvím metod se realizuje didaktická interakce učitel – dítě.

Metody motivace k práci s literaturou

- Podle obsahu: psychologické / věcné metody
- Podle formy: monologické / dialogické / názorné / herní (soutěžní) metody
- Např.: motivační rozhovor
  - předčítání
  - motivace jiným literárním textem
  - motivace s využitím jiných druhů umění atd.

Metoda orientačního rozhovoru

- Otázky např.:
  - Líbila se ti ukázka/ nelíbila? Co tě zaujalo? Která část se ti líbila nejvíce /nejméně? + Proč?
- Odpovědi na otázky nutí dítě k *objektivizaci jeho prožitku* textu, pro učitele jsou *zpětnou vazbou* (průběh rozhovoru může ovlivnit další práci s textem, např. v případě zkresleného, fragmentárního porozumění apod.).
- Cíl: vytvoření vlastního elementárního hodnotícího vztahu žáka k textu.
- Součástí orientačního rozhovoru jsou také otázky kontrolující věcné porozumění textu, paměť, pozornost.

Metody interpretační fáze práce s textem

- Dochází k **didaktické interpretaci** textu, která představuje řízené poznávání literatury, má dílčí charakter a je součástí procesu literárněvýchovného působení.
- Je třeba ji odlišovat od **interpretace literárněvědné**, která má komplexní charakter, je součástí přípravy učitele a předpokladem interpretace didaktické.

- Při každé interpretaci probíhají tzv. makroprocesy (výklad celkového smyslu textu) a mikroprocesy (přemýšlení nad uměleckými prostředky, prvky a jejich vztahy mezi sebou i k celku díla, tedy nad tím, jak jednotlivé užití prostředky z celého spektra složek struktury textu přispívají k jeho sdělnosti a působivosti). /viz také výše – „interpretační uvažování“/
- Při didaktické interpretaci probíhají z možných myšlenkových mikroprocesů pouze některé, v MŠ se zaměřují na zcela dominantní a předškolnímu věku přístupné rysy uměleckého textu.

Můžeme rozlišit dva základní druhy interpretačních metod:

- *Metody poznávání literatury – metody pro LV specifické, vázané na konkrétní postupy poznávání umělecké literatury a prostředků jí užívaných.*
- *Metody výukové – metody realizace a řízení interpretačních činností ve výchovné práci (tyto metody jsou obecné, univerzální, využitelné a využívané i při práci s jinými vzdělávacími obsahy).*
- *Vlastní úplný metodický postup vzniká až kombinací obou druhů metod.*

Metody poznávání literatury:

- Rozlišení podle charakteru poznávacích procesů
- Rozlišení podle zaměření na jednotlivé složky struktury textu
- Rozlišení podle orientace na jednotlivé obsahové složky literární výchovy
- Rozlišení podle předmětu interpretace
- Rozlišení podle míry tvořivosti
- Rozlišení podle vztahu k jednotlivým fázím literární komunikace

Podrobně viz dále.

Metody podle charakteru poznávacích procesů

- Prožívání textu – metoda představuje nejnižší stupeň poznávání literatury, je postupem NEinterpretacním, je pouze předstupněm interpretace, jako způsob poznávání umělecké slovesnosti má však ve výuce své místo.
- Didaktická interpretace – řízený racionální proces, který učí přemýšlet nad literaturou a jejími specifickými prostředky.
- Hodnocení textu – metoda představuje nejvyšší stupeň poznávání literatury, schopnost zaujmout k uměleckému textu stanovisko z hlediska jeho estetických kvalit, je vyústěním interpretace (uplatnění v MŠ je velmi omezené, má ráz víceméně intuitivní).

Metody podle zaměření na jednotlivé složky struktury textu

- Odhalování dominantní / -ích myšlenek textu (interpretační makroproces)
- Interpretační uvažování nad užitými uměleckými prostředky a jejich funkcí (interpretační mikroprocesy)
  - V epickém textu:
    - Zaměření na tematickou výstavbu textu (postavy, časoprostor, fabuli, vypravěče, fikčního adresáta ...).
    - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční postupy a principy).
    - Zaměření na jazykovou výstavbu.
  - V lyrickém textu:
    - Zaměření na tematickou výstavbu (motivy).
    - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční principy).
    - Zaměření na jazykovou výstavbu.

Metody podle orientace na jednotlivé obsahové složky literární výchovy

- Metody zaměřené na individuální recepci textu, porozumění významům textu
  - Interpretace zde představuje subjektivní pohyb v objektivně vymezeném významovém poli textu.
- Metody zaměřené na osvojování elementárních literárněteoretických poznatků
  - Např. poznávání rysů základních literárních žánrů.
- Metody zaměřené na osvojování určitých základních literárněhistorických poznatků
  - Např. poznávání základních souvislostí díla a života nejvýznamnějších autorů.
  - V MŠ velmi omezeně.

Metody podle předmětu interpretace

- Metoda základní - interpretace jediného textu jako „izolovaného“ uměleckého artefaktu.
- Metody komparační:
  - Kontextová
    - Kontext zde tvoří buď reálná životní situace dítěte („svět dítěte“ - zážitky, zkušenosti, názory srovnávané s tématem textu; u menších dětí velmi časté), nebo literárněhistorické souvislosti („svět autora“ - biografická fakta, kontext tvorby, doby; v MŠ omezeně).
  - Intertextová
    - Komparace dvou nebo více textů (vyvození elementárních žánrových rysů, různé pracování téhož námětu apod.).
  - Intratextová
    - Komparace originálního textu s jeho účelově pozměněnou variantou (cíl: upozornit na funkci, působivost určitého autorem zvoleného uměleckého prostředku).

Metody podle míry tvořivosti

- Metoda recepční – racionální, analytický postup interpretace, uvažování zůstává víceméně v hranicích autorského textu, k textu se „nic nepřidává“, nic se v něm nemění. (dílo = „znak“)
- Metoda produkční - dotváření, modifikace textu v podobě konkrétního smyslově vnímatelného produktu (slovesného, vizuálního, pohybově-dramatického) nebo ve formě představy, návrhu, hypotézy. Uplatnění rekonstrukční i konstrukční (tvůrčí) fantazie. (dílo = „fikční svět“)

- Předpokladem tvořivé činnosti je u této metody dílčí racionální zpracování autorského textu, parametrů autorského textového světa. Tvořivá činnost má *interpretační charakter* pouze tehdy, pokud *přispívá k poznání nějaké literární kvality, rysu výchozího uměleckého textu.*
- *X volné tvořivost* = samostatná tvorba na jiném textu nezávislá

Příklady možných tvořivých interpretačních činností:

- U epiky:
  - Ucelený popis postavy, místa děje (mapa), pravděpodobné auditivní vlastnosti prostoru, vizualizace abstrakt (barvou, pohybem) ... – OBJEKTIVIZACE fikčního světa.
  - Domýšlení osudů postavy, vyprávění se změnou (prostředí, doby) ... – MODIFIKACE fikčního světa („co by bylo kdyby ...“).
  - Konkretizace prostoru (času), doplňování událostí v „mezičase“, domýšlení vnitřních monologů ... - DOPLŇOVÁNÍ, ROZŠÍŘOVÁNÍ fikčního světa.
  - Zachycení prostoru z ptačí perspektivy, vylíčení události perspektivou různých postav, hodnocení jednání postav z pohledu čtenáře ... - ZMĚNA PERSPEKTIVY v zobrazení fikčního světa.

- U lyriky:
  - Tvořivý přístup k lyrice vyžaduje *respektování hranic stanovených lyrickým subjektem*. Lyrika není příliš otevřená modifikacím, doplňování nebo rozvíjení svého fikčního světa, a to jak ve své podobě *bezprostřední* (autoreprezentační, text vypovídá o naladění lyrického subjektu), tak *předmětné* (objektové, text vypovídá o perspektivě, z níž je svět subjektem nahlížen /atmosféra/).
  - Např.: „zhmotňování“ představ vyvolaných podněty tematické výstavby textu (kresba, melodie, pohybová etuda, dramaturgie...), rekonstrukce (dotváření) částí textu, různé obměny lexika a jejich srovnání s původním textem, vytváření variant vnější kompoziční výstavby ...

Metody podle vztahu k jednotlivým fázím literární komunikace

- Metoda orientovaná na percepci
  - Práce s grafickými nebo zvukovými kvalitami textu.
- Metoda orientovaná na apercepci
  - Práce s představami, vnitřní vizuální konkretizací tematické roviny textu.
- Metoda orientovaná na interpretaci
  - Práce s hlubšími významovými rovinami textu.
- Metoda orientovaná na konkretizaci
  - Využití aktualizujícího propojení textu (tematiky) s životem dítěte samotného, nalézání individuálního smyslu textu pro dítě.

- Zvolená celková metoda poznávání literatury je většinou *kombinací dílčích metod*.
- Např. při vyvozování žánrových rysů bajky může jít o kombinaci těchto metod:
  - Racionální didaktická interpretace epického textu orientovaná na postavy a děj příběhu, směřuje k osvojení základních poznatků (rysů bajky) při intertextovém srovnávání více textů téhož žánru, má recepční charakter (ale s možným vyústěním v tvořivém psaní – vymyšlení vlastní bajky – základní dějové osnovy), je orientovaná především na interpretační, popř. konkretizační (ponaučení a jeho aktualizace) fázi recepce.

Volba uměleckého textu a způsobu jeho poznávání závisí na:

- Zvoleném textu a jeho „interpretačních možnostech“, dominantních rysech.
  - Lze říci, že „text si řekne o metodu“.
- Výukových potřebách dětí v rámci literárněvýchovného působení– tedy: jaké interpretační postupy a myšlenkové procesy u nich chceme při práci s literaturou rozvíjet.
  - Lze říci, že „metoda si řekne o text“.
- Širších výchovně vzdělávacích potřebách v rámci výukových bloků realizovaných v MŠ.

Metody fáze následných literárně-estetických činností

- Jde o fázi dalších činností, které navazují na činnosti interpretační, ráz interpretace ale již nemají.
- Metody reprodukčního charakteru:
  - reprodukce (věrná, volná, výběrová, obměněná; obrázková osnova),
  - pamětní osvojení, přednes,
  - improvizovaná dialogizace,
  - dramatizace.

- Metody produkčního, tvořivého charakteru – volné tvořivosti:
  - např. vlastní volná slovesná tvorba (vyprávěj vlastní zážitek z prázdnin, vymysli vlastní metaforu / přirovnání, vymysli dvojverší o jaru ...), kresba ilustrace k textu bez konkrétnějšího zadání, hraní scénky volně inspirované situací v textu apod.
  - Jde o tvořivé aktivity se základní materií (jazykem) a postupy literatury, ale bez přímého interpretačního poznávání konkrétního autorského textu.

SHRNUTÍ:

- Smyslem literárněvýchovného působení v MŠ je položit u dětí základy schopnosti poučeného (vnímavého) přijímání umělecké literatury jako textů se specifickou – estetickou – funkcí a schopností oslovovat emocionální i racionální složku osobnosti příjemce.
- Smysl LV v MŠ je motivační – připravuje děti na samostatné čtenářství, utváří základy zájmu o čtení a literaturu.
- Naplňování nejobecnějších cílů LV má dlouhodobý charakter a v MŠ je k nim směřováno na bázi individuálního přístupu a v přímé vazbě na ostatní výchovně-vzdělávací aktivity.
- I v literárněvýchovném působení by měl být všem dětem umožněn přiměřený rozvoj v mezích jejich schopností.